

LA HISTÒRIA DE LA CIÈNCIA AL NOSTRE PAÍS¹

Joan Vernet Ginés
Departament d'Arab
Universitat de Barcelona

Abans que res vull agrair les amables paraules que m'ha adreçat el Sr. Camarasa, president de la novella Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica, i regradar a ell i a tots els seus membres que m'hagin nomenat primer soci d'honor d'aquesta Societat.

Sempre, al llarg dels anys en què s'ha estat constituint, li he donat suport des de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut i sempre també me n'he mantingut marginat, en el sentit que si bé li he donat suport i l'he sostinguda amb tot el meu interès, crec que això és cosa de gent jove en la qual els vells com jo, influïts per fets que cap dels aquí presents no varen viure al Congrés d'Història de la Ciència de Florència el 1956, no tenim res a dir; fets que han influït més o menys en el meu tarannà i que crec que avui ja han d'ésser abandonats, i ha de passar tot amb una nova ideologia, amb una nova concepció de la metodologia i de com han de ser uns estudis sobre història de la ciència.

No cal dir que en el futur continuaré donant suport des del Ple de l'Institut a aquesta novella Societat, i que estic molt d'acord que el Sr. Camarasa, com a president, el Sr. Roca, com a vice-president, i els altres membres continuïn al capdavant de la Societat.

Fa un temps, em digueren que hauria de parlar avui d'un tema de la meua elecció, que podia ser el que jo volgués, i posat a triar he cregut que val més que oblidi, aquí i ara i per aquest moment, la meua especialitat d'historiador de la ciència àrab i que vagi cap a uns altres indrets i uns altres camins que també he fressat certes vegades. Em refereixo a la història de la ciència contemporània.

Evidentment, en certa manera, m'he passat la vida fent fitxes, fent fitxes de dues revistes científiques i moltes més, però dues substancialment: el *Journal Asiatique*, que va començar a sortir el 1822 i encara és viu, i la revista *Isis*, d'història de la ciència, que continua ben viva i ben sana després de la seva fundació el 1912.

¹ Text, lleugerament anotat, de la conferència que l'autor féu a Menorca amb motiu de la constitució de la Societat Catalana d'Història de la Ciència i la Tècnica.

Probablement, el millor seria fer aquí una anàlisi del tipus de notícies que vénen en una i altra revista. Seria força instructiu, però crec que seria massa teòric i, com que la vida d'un científic és tota aprenentatge, m'estimo més parlar de certs fets dels quals tinc testimoni escrit o bé ora! i que afecten la nostra història de la ciència contemporània. Aquesta història de la ciència contemporània que es veu reflectida ja de bon moment des que vaig col·laborar amb la Secció de Matemàtiques quan vaig començar a fer els primers estudis d'història de l'astronomia àrab. Fruit d'aquesta col·laboració són, com es reflecteix en els *Problemes d'Astronomia* dels doctors Orús i Català,² alguns elements de la història de la ciència àrab. Vostès poden trobar en els problemes d'astronomia publicats per aquests autors com es calcula un ascendent, demostrar unes determinades fórmules d'Ibn al-Bannà i d'altres que varem tractar al llarg de la nostra col·laboració.

Emperò aquesta vinculació amb la matemàtica feu que conegués de prop una persona que va tenir molt a veure amb les ciències exactes a Espanya. Em refereixo a Don Julio Rey Pastor, que va arribar a Barcelona vers l'any 1950 i que estava força interessat en la cartografia nàutica dels mallorquins; en aquestes circumstàncies el vaig acompanyar, vaig departir amb ell hores de discussió i, evidentment, vaig assabentar-me de moltes coses per via oral que mai no constaran per escrit.

Fins a quin punt és fiable una tradició? Això ja és una altra qüestió; és un problema molt analitzat pels historiadors de la transmissió de la llei àrab per via oral després de la mort de Mahoma, però aquesta transmissió té sempre dificultats i que a vegades cal refermar amb els documents escrits. Per tant ara, en certa manera, reprendré la història, especialment de la matemàtica espanyola al segle XX, i aniré a l'inrevés, és a dir parlant com un deixeble explica les coses que li va explicar el seu mestre i com aquest, ahora, explica les coses que li va explicar el seu mestre propi. Aleshores, doncs, anem a veure alguns suggeriments que m'han fet portar al cap aquests coneixements i d'altra banda, d'altres, rellevants, que he après; atés que un

² La citació exacta és: *Problemas de Astronomía* (1969). Cátedra de Astronomía, Departamento de Física de la Tierra y el Cosmos, Barcelona. La nota final (pàg. 190) diu: "Los presentes problemas de Astronomía han sido recopilados por M. Verges a partir de... También se han utilizado las colecciones de enunciados de problemas de exámenes o de curso, de la Cátedra de Astronomía facilitados por su titular, Dr. J.J. de Orús y su Adjunto, Dra. A. Català; quienes son autores, en general, de los mismos". Els historiadors de l'astronomia farien bé veient ORUS NAVARRO, J.J.; CATALA POCH, M.A. (1986-1987) *Apuntes de Astronomía*. Universitat de Barcelona, vol. I. El vol. II apareixerà probablement el 1993.

científic aprèn des que neix fins que mor, i jo he après d'estar a tribunals de matemàtics sobre història de la ciència o altres branques de la ciència que s'estudien concretament a les facultats de ciències, és a dir, no a les de medicina ni farmàcia, per la petita raó que d'aquestes facultats m'han interessat solament aquelles matèries que tenen connexió, concretament, amb les ciències de l'antiga Facultat de Ciències tal com ho entenem el 1950.

Potser el que més crida l'atenció és que a l'última tesi que vaig estar, de matemàtiques concretament, aquest estiu a l'Autònoma de Barcelona l'autor, el Sr. Recasens, analitzà l'obra d'un científic espanyol ben conegut (molt poc fora d'Espanya) el pare Saragossà i que fes unes observacions de com aquest, seguint la geometria clàssica, havia fet uns desenvolupaments d'alguns punts euclidians -del llibre d'Euclides-. Curiosament, ell deia a la tesi, traduïnt o seguint el text que havia donat en llatí Compadino al segle XVI, que en Pappus deia en un dels seus llibres que ell feia una matemàtica diferent dels antics. Per tant ja ens trobem que Pappus distingia la ciència feta pels antics de la ciència que ell feia. Ara, tots nosaltres, els arabistes, hem escrit normalment que la classificació de les ciències entre els àrabs era la ciència dels antics -i aquestes incloïen el que avui dia en diem matemàtiques, física i química, astronomia, etc.- i les ciències dels moderns, i aquestes incloïen aquelles que solament podien conrear els coneixedors de l'àrab, com pot ser la gramàtica de l'àrab, les ciències que deriven de l'Alcorà, la jurisprudència, etc. Bé, crec que podia tenir raó aquesta afirmació meua fins ara. Després d'haver escoltat el Sr. Recasens i d'haver llegit la seva tesi he arribat a la conclusió que ja els grecs parlaven de ciències d'antics i de moderns.

He dit que he passat una bona part de la meua vida fent fitxes del *Journal Asiatique* i d'*Isis*. I, ara, la invasió de fitxes és tant gran que m'he de desfer de força d'elles. També he fet fitxes de les conferències a les quals he assistit, anotant les coses més importants que aquests conferenciants deien i la meua sorpresa ha estat gran quan en una de les que anava a estripar, i que no he estripat, de Von Grunebaum (que jo devia escoltar vers el 1963) ja parla i ens diu que l'expressió "la ciència dels antics" no és àrab sinó que és grega -jo ho havia oblidat!- i que aquesta ciència va ser conreada per ells. Per tant, crec que tots els que hem seguit la tradició estàvem més o menys equivocats.

En una altra tesi doctoral, en la qual vaig intervenir, vaig fer remarcar que l'autor va exposar amb molta raó que havia prescindit de les citacions o dades trobades en els discursos d'entrada i a les necrologies publicades per les revistes de ciències o, millor dit, de les acadèmies de ciències de l'Estat espanyol. I n'havia

prescindit perquè totes elles eren elogioses. Vaig fer remarcar en aquell moment, i encara ho subratllo ara, que sí, certament, totes són elogioses. Però, generalment també, s'hi troben les dates i els noms dels principals treballs de la persona que ingressa a l'Acadèmia i de la persona que el rep; raons per les quals nosaltres podem anar a buscar, directament, a les revistes o a les biblioteques els estudis aquells que ens interessa veure i si són tan valuosos com diu la persona que rep el nou acadèmic, o aquell altre que en fa la seva necrologia. En aquest cas els anuaris de les acadèmies, els discursos a les acadèmies i els retalls de diaris són summament profitosos. És gràcies a l'anàlisi d'aquests papers que es pot trobar, a vegades, detalls com, per exemple, que n'Enric Moles i Ormella (1883-1943) va guanyar les oposicions amb bona llei i molt per sobre del seu contrincant. És gràcies a aquestes coses petites i ajuntant la tradició oral que un pot arribar a la conclusió que el Sr. Garcia Banús, professor de Química de la Universitat de Barcelona, fou una persona absolutament imparcial en els seus judicis docents, que res no tenien a veure amb les seves idees polítiques: ell intentava fer justícia encara que es tractés d'un enemic ideològic. Tinc les proves i podria donar el nom d'un catedràtic de dretes que va sortir en unes oposicions en què el vot decisor el tenia ell, davant d'un candidat que en podríem dir d'esquerres, malgrat que les inclinacions del Sr. Garcia Banús fossin més per l'últim que per l'altre.

Ja així posats, hem remuntat fins a l'any 1934. Amb la tradició oral, podria dir que vaig tenir a l'Institut com a professora la Srta Enriqueta Ortega i Feliu amb la qual, repatriada 30 anys després de la nostra Guerra Civil, vaig mantenir fort contacte. La Srta. Enriqueta Ortega i Feliu va assistir, quan era joveneta, a les conferències que es feien a l'Escuela Moderna i va ser deixeble d'Odón de Buen (1863-1945). Per tant, va ser un altre magnífic filó per comprendre l'estat en què es trobaven en aquell moment les relacions socials i científiques a la ciutat de Barcelona, vers el començament d'aquest segle.

Però he dit que anava a començar la història a l'inrevés. Ja ho he fet, en certa manera. Anem a les matemàtiques. Per exemple, seria, potser, curiós pensar que el Dr. Antonio Torroja Miret (1888-1974) que va ser catedràtic de la Facultat de Ciències i Rector de la nostra Universitat després de la guerra, va ser delegat de la Facultat al Congrés de Matemàtiques de Toronto l'any 1922. I, més interessant encara, que va demanar, l'u de juliol de 1933, la creació d'un seminari de matemàtiques a la Facultat de Ciències afegint-hi que la Generalitat estava disposada a la seva creació. El Sr. Torroja va insistir que s'invités l'Institut d'Estudis Catalans a prendre part en aquest seminari ja que textualment diu que "és l'Institut d'Estudis Catalans el que té la millor Biblioteca moderna de Barcelona i ha demostrat eficaçment

en tot moment el seu desig de tirar endavant els estudis científics a Catalunya". Vull fer notar que aquest tros que he llegit està traduït del castellà perquè actes en català, a la Facultat de Ciències, com a mínim, solament n'he vist als llibres després del 19 de juliol de 1936 i s'acaben, naturalment, el 1938. La Junta de Facultat aprovà el suggeriment del Dr. Torroja i aquest deuria començar negociacions amb alguna persona de l'Institut, però no hi ha dades, o no s'han trobat dades fins al moment, d'aquestes negociacions, ja que fa constar el 20 de febrer de 1934 que ha fracassat en les seves negociacions amb l'Institut.

Una altra persona que també he conegut a la Universitat fou el Dr. Eduard Fontserè i Riba (1870-1970) de qui normalment es diu que fou el primer catedràtic d'Astronomia de la nostra Universitat. El despull d'escalafons porta a demostrar que a la nostra Universitat el 1867 existia l'assignatura de Cosmografia, que el 1868 va ser encarregada al Sr. Maisterra, que no figura aquesta matèria en diferents escalafons i que el 1878 la trobem citada com a *Cosmografia y Física del globo* i de la qual és titular en Joaquín Riquelme. Aquest degué ser succeït el 1882 per José de Castro Pulido. El Sr. Fontserè no apareix amb aquest títol als escalafons dels anys 1889, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895 i al del 1896 tampoc; hi figura la *Cosmografia y Física del globo* com a vacant. Mentrestant a l'escalafó del 1903 apareix com a catedràtic de Mecànica racional a Barcelona; emperò a l'escalafó del 1899 se'ns diu que ha estat catedràtic de Geodèsia a Oviedo i ha passat a Mecànica racional a Barcelona. I això pot tenir a veure amb les discussions i les "guerres" civils que hi va haver per aquella època entre la Sociedad Astronómica de Barcelona (1910-1922), a la qual molt aviat s'ajuntà una Sociedad Astronómica de España (1911) dita l'any següent (1912) Sociedad Astronómica de España y América. La primera obtingué el suport del Sr. Fontserè, la segona del Sr. Comas i Solà; d'aquí les lluites que hi hagueren entre ambdós per la direcció de l'Observatori Fabra, sobre matèries científiques i que al final s'adoptés la decisió salomònica que la part meteorològica la portaria el Sr. Fontserè i la part astronòmica el Sr. Comas i Solà.

Un altre matemàtic que vaig tractar va ser el Dr. J. M. Orts i Aracil (1891-1968), valencià, que, entre altres coses, pocs mesos abans de morir i havent-nos trobat accidentalment, va dir-me: Miri, aquí tinc una sèrie de papers escrits que fan referència a la història de les matemàtiques. Alguns són de pròpia mà; tingui, quedise'ls vostè i ja en farà l'ús que cregui convenient. I que avui i, per certes coses, en faig ús. El Dr. Orts va ser qui va solucionar, crec, les equacions que portaren a resoldre el problema de l'autogir. És sabut que La Cierva va fer proves amb dos aparells que es van estimbar i que es necessitaven uns nous càlculs per al rotor i que aquests van ser realitzats pel Dr. Orts. Era deixeble d'en Rey Pastor i fundà a

Barcelona la *Collectanea Mathematica* i va portar endavant el Seminari Matemàtic del qual he fet esment abans.

Una altra persona que tingué molt a veure amb Barcelona fou Esteve Terradas i Illa (1883-1950). Terradas, ha estat objecte d'un magnífic llibre per part del Sr. Roca i del Sr. Sánchez Ron que estic llegint amb moltíssim d'interès.³ Trobo citat a les meves paperetes de despull el Dr. Terradas a la *Revista Matemática Hispano-americana*, el volum 2, 1927, pàgines 245-249, etc. (No aniré més enllà). Fou en Terradas qui dirigí la tesi d'en Pi Calleja i qui tingué per alumne Ramon Ortiz Fornaguera (1916-1974). Terradas havia estat portat a l'Argentina molt abans de la Guerra per en Rey Pastor quan en Rey Pastor feia la "navette" entre l'hemisferi nord i l'hemisferi sud. Hi ha notícies de la seva estada allà, per exemple, a *La Nación* de Buenos Aires, del 1927, i hi ha una conferència d'en Rey Pastor -aquesta necrològica- a la Reial Acadèmia de Ciències de Madrid, del 24 de gener de 1951. En Terradas va col·laborar íntimament amb l'Institut; probablement a ell es degué la vinguda a Barcelona d'Einstein. I, com a últim detall, els seus papers i els seus llibres es troben a l'Institut d'Estudis Catalans. En Terradas, per tant, feia pinya, pels motius que fossin, amb en Rey Pastor, i estava en un cert moment de la seva vida interessat que entrés -bastant després de la guerra- a l'escalafó oficial de catedràtics en Pi Calleja, com també ho estigué per l'Ortiz. Els he conegut tots dos, Pere Pi Calleja, Ortiz, i d'altres que no esmento aquí (un d'ells potser encara és viu). El cas és que vaig veure un dia, pels claustres de la nostra Universitat, el professor Rey Pastor amb el professor Torroja, de lluny, que anaven discutint molt animadament. I quan vaig trobar-me amb en Rey Pastor, recordo molt bé que anàvem a sopar plegats, em va fer el comentari següent: "Hi ha coses que en aquest país no es poden discutir, com és la qüestió de com es fan les provisions a càtedres".

També entre les meves paperetes, i ho dic perquè es vegi que he estat un paperetejador impenitent, hi ha notícia d'un tal Ramon Asensio Borbon nascut el 1865, mort el 1922, i del qual es troba una necrològica a la *Revista Matemática Hispano-americana*, volum 5, 1923, pàgina 27. Ho dic, senzillament, perquè d'aquest senyor no he obtingut cap notícia més: tanpoc no l'he buscada. En canvi sí que he empaitat el Sr. Joan Terrassa i Gilabert, perquè el Sr. Joan Terrassa i Gilabert, nascut el 1846 i que devia morir amb motiu de la grip del 1918, va ser l'auxiliar que donava classes a primer de Matemàtiques quan va entrar-hi en Pompeu Fabra, allà al 1888. He

³ ROCA ROSELL, A.; SANCHEZ RON, J.M. (1990) *Esteban Terradas. Ciencia y Técnica en la España contemporánea*. INTA/El Serbal, Madrid.

publicat la documentació amb totes les dades⁴ i hi ha qui sosté que el fet que en Pompeu Fabra es dedicués a la codificació de la llengua catalana va ser a conseqüència d'un document que vaig trobar a l'arxiu de la nostra Universitat, concretament l'expedient que es va fer contra ell i altres alumnes per escoltar amb poc respecte el professor que donava la classe de primer, el Sr. Joan Terrassa i Gilabert. Aquest va portar el cas al Degà i això va fer pujar l'expedient i es va decidir, en definitiva, que fos suspès per un any d'estudis el Sr. Pompeu Fabra. *Pompeyo* Fabra, com diu el text. Aleshores ell va passar, com vostès saben bé, a l'Escola d'Enginyers, va estar un temps a Bilbao i després va tornar cap aquí per entrar a fer el que és la seva gran obra. Cal dir que també he vist els expedients d'unes pseudo-oposicions o pseudo-exercicis fets pel Sr. Joan Terrassa i que són d'un abast molt elemental i molt senzill. Però pensin que els auxiliars, el 1880, no eren auxiliars d'una càtedra sinó, de fet, de tota una Facultat i que aquest senyor de vegades es veia obligat a explicar física o química a l'igual que matemàtiques, per tant és bastant raonable que estigués insegur en alguna d'aquelles matèries que li queien de cop sobre el cap.

Un altre personatge que m'ha interessat és el Sr. Pérez de los Nueros, nascut a Còrdova i que va venir a Barcelona com a catedràtic, va ser coetani -i per això m'ha interessat- d'en Presas,⁵ personatge que he estudiat a bastament perquè fou el primer catedràtic d'Anàlisi infinitesimal de la Universitat vers el 1850. Pérez de los Nueros és qui va fer la seva necrològica explicant-nos certes teories de Presas que no les coneixem o, com a mínim, no les conec a través del seu arxiu.⁶ I ja que me'n vaig a parlar d'en Pérez de los Nueros i Lewerfeld (1830-1917), voldria dir dos mots sobre el Sr. Lauro Clariana i Ricart (1842-1916), el qual va publicar una sèrie d'estudis i que es va embrancar en una polèmica matemàtica, que pot ser judicada basant-se en els textos, amb el jove Terradas. Aquesta polèmica ha estat estudiada amb un to molt

⁴ VERNET, J. (1979) "Procés acadèmic contra Pompeu Fabra", dins *Miscel·lània Aramon i Serra*. Barcelona, vol. I, pàgs. 593-598.

⁵ Llorenç Presas i Puig (1811-1875).

⁶ VERNET GINES, J. (1977) "Un acadèmic de la Reial Acadèmia de Ciències de Barcelona i la ciència a la Barcelona romàntica (Regnat d'Isabel II)", *Memòries de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona*, vol. XLIV, pàgs. 167-187. Traduït després al castellà a *Physis*, vol. 19 (1977), pàgs. 281-304.

mirífic pel Sr. Joan Viñas i Riera (1922-1991)⁷ el qual m'acabo d'assabentar que ha estat recentment traspasat. L'important és que aquesta polèmica d'en Clariana i en Terradas té un cert interès per saber, no qui tenia la raó (que la tenia en Terradas, no en Clariana), sinó com es desenvolupava un catedràtic que era jubilat a la classe de matemàtiques després dels setanta anys, perquè aleshores eren les càtedres en propietat i es va fer un decret sobre la jubilació en una data límit.⁸ Deixant de banda les idees polítiques, a Clariana⁹ sembla que es deu la introducció amb Archilla de l'anàlisi d'en Cauchy i que mantingué el cap clar fins al final de la seva vida. Matemàtic d'aquest temps fou D. Patricio Peñalver de Sevilla, que va guanyar la càtedra el 1911 i amb el qual em vaig cartejar -va tenir fortes relacions amb Barcelona- i al qual dec alguns detalls que tenen a veure amb la història de les nostres matemàtiques. Cosa curiosa, els textos de l'època no eren gaire originals -no em refereixo als articles de revista que tampoc no ho eren-; per exemple, quan es va haver d'escriure un estudi de l'astronomia esfèrica es va agafar el que Brünnow havia publicat el 1869 i va ser traduït per Rafael Pardo de Figueroa y de la Serna (sobre el qual hom es pot informar a l'Anuari de la Real Academia de Madrid de 1911, p. 132). D'altra banda, Saavedra va tenir molta feina per aquelles èpoques -el Saavedra que figura a la nostra Galeria de catalans il·lustres-.¹⁰ Va néixer aquí per casualitat, però va ser persona important dins de la ciència hispànica i si se'm força molt, fins i tot de l' europea per qüestions geodèsiques. Va néixer a Barcelona perquè el seu pare, militar, estava aquí destinat i després va passar tota la seva vida a Madrid i arreu del món. Aquest home va haver de redactar un informe, que jo a la meua papereta tinc com interessant, sobre la història de la quadratura del cercle a l'Anuari de la Real Academia de Ciencias de Madrid del 1885, pàgines 116-126. I és interessant perquè l'Academia, que feia concursos anuals per veure els treballs matemàtics que més mereixien ser guardonats per ella, no sabia que fer-ne de tants treballs com rebia sobre la quadratura del cercle. Saavedra va aconsellar que aquests treballs no havien de ser admesos per les

⁷ Vegeu tot ciclostilat: VIÑAS RIERA, J. (1984) *El zero i l'infinit: la geometria a Barcelona al tombant de segle*.

⁸ "Mi última conversación con Emilio Sáez" dins *Homenaje a la memoria del Prof. Dr. Emilio Sáez*, Barcelona 1989, vol. 2, pàgs. XI-XVI.

⁹ Vegeu VIÑAS (1984) *El zero i l'infinit...*

¹⁰ Eduard Saavedra i Moragas (1829-1912). Cf. MAÑAS MARTINEZ, J. (1983) *Eduardo Saavedra Ingeniero y Humanista*. Madrid.

acadèmies perquè ja s'havia demostrat que el número π era transcendent.

També l'Academia de Ciencias de Madrid va convocar un concurs i per dues vegades el va declarar desert. La sorpresa dels acadèmics va ser gran quan es van trobar, la tercera vegada, que no solament hi concorria aquell a qui li havien ells encarregat (d'amagatotis) de fer-ho, sinó que també hi concorria un altre científic estranger amb una memòria de potser més mèrit que aquella que havien demanat. Posats en aquest dilema van haver d'inventar un accèssit, (com he conegut altres vegades en la meua història) un accèssit del mateix valor del premi de l'obra la qual es veien compromesos a guardonar.

I, potser, per acabar, podria remuntar a la tristesa que em fa la manca de conreu a casa nostra de la història de la ciència, i els disbarats que de vegades es fan llençant o venent com paper vell, paper que ens permetria conèixer bastant com fou el nostre passat de tipus científic. Cito, perquè puc adduir dades escrites, el primer eclipsi fotografiat de Sol, que fou el del 1851. Aquesta fotografia va ser presa a Königsberg. Doncs bé, una fotografia similar fou feta des de Barcelona.¹¹ Aquesta fotografia estava penjada a la Biblioteca (?) de l'Acadèmia de Ciències fins que es van fer les obres de modificació vers el 1960 i avui en dia no es troba. Això ho va prevenir el Sr. Fontserè dient: "Tingueu cura de les obres, que aquesta fotografia que està exposada com si no valgués res perquè és dolenta per als nostres ulls era molt bona per al 28 de juliol de 1851: que no desaparegui". Doncs bé, això ho va publicar el Sr. Fontserè en una carta al director d'un diari de la ciutat,¹² ha desaparegut; per

¹¹ L'eclipsi fou fotografiat per Francesc Domènech i Maranges (1820-1904). Sobre aquesta qüestió vegeu *Anuario de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona* (1911-1912), pàgs. 80-88 i verifiqueu-ne les dades amb Oppolzer (eclipsis números 7.291 i 7.292). El Professor Codina, que ha revisat l'aparell d'en Daguerre que existeix a l'Acadèmia, em diu que donades les seves característiques tècniques no pogué servir per fer, directament, la fotografia de l'eclipsi (cf. nota 12).

¹² Crec que val la pena transcriure la carta del 4 de març de 1961 dirigida pel senyor Fontserè al Secretari de l'Acadèmia:

"L'adjunt article del Brusi d'avui ret honor a l'Acadèmia i als nostres precursors, tan benemerits i tan oblidats.

"Crec que convindria arxivar aquest article i potser comprar un n° del Brusi per tal d'arxivar-ne un altre exemplar juntament amb l'aparell de Daguerre que hi ha a l'Observatori (que, per cert, porta la signatura manuscrita del propi Daguerre). L'article en qüestió no esmenta un fet generalment o universalment ignorat, i és que

tant, els americans que ara acaben de publicar un bell llibre de fotografies d'aparells i obres científiques al segle XIX¹³ posen com a primera fotografia d'un eclipsi de sol la de Königsberg i, en canvi, no poden posar, ni es pot reclamar que posin, la fotografia presa a Barcelona el 1851. Sigui això un estímul perquè la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica que avui compareix públicament i oficial per primera vegada aquí, eviti que aquests desastres no es repeteixin en el futur.

Moltes gràcies.

les primeres fotografies d'un eclipsi de Sol foren fetes per un barceloní (no recordo l'any) en daguerrotip. Jo recordo haver vist aquest daguerrotip a la part de l'antiga secretaria, abans de fer-se les obres del saló de sessions; fa algun temps vaig tractar d'indagar on hauria anat a parar, però sense èxit. ¿S'haurà llençat a les escombraries com tantes altres coses honorables de la nostra història? o deu estar entaforat en algun recó de la casa? Crec que és una de les coses de què l'Acadèmia es podria enorgullir.

"Perdoni la lata. Amicalment
Eduard Fontserè."

¹³ WILLIAMS, L. P. (1978) *Album of Science. The Nineteenth Century*. Nova York.